

942-A
B28

ORBÁN BALÁZS EMLÉKE.

IRTÁK:
BARÁTAI ÉS ISMERŐI.

SZERKESZTETTE:
BOROS GYÖRGY.

KIADJA A DÁVID FERENCZ-EGYLET.

ARCZKÉPPEL EGYÜTT BOLTI ÁRA 30 KRAJCZÁR.

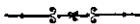
12679

KOLOZSVÁRT.
NYOMÁTOTT GÁMÁN JÁNOS ÖRÖKÖSEINÉL.
1890.

0759

ORBÁN BALÁZS EMLÉKE.

IRTÁK:
BARÁTAI ÉS ISMERŐI.

SZERKESZTETTE:
BOROS GYÖRGY.

KIADJA A DÁVID FERENCZ-EGYLET.

ARCZKÉPPEL EGYÜTT BOLTI ÁRA 30 KRAJ CZÁR.

Dr. Farkas Bernő ajándéka

KOLOZSVÁRT.
NYOMATOTT GÁMÁN JÁNOS ÖRÖKÖSEINÉL.
1890.

A Székelyudvarhelyi Róm. Kat. „BARÓTI SZABÓ DÁVID” GIMNÁZIUM Tanári Könyvtára	
Szerzés ideje: 1940/41	Leltári szám: H-463

H. n. 3367

Elöttem az egyén becsértéke csak annyi, a
mennyivel hazája iránt érdeemesíteni tudja magát.
Elöttem nagy csak az, ki a hazának nagy szolgálá-
tokat tett. Ily nagyság előtt, jött légyen bárhonnán,
származott légyen fényes palotából avagy szerény
kunyhóból, hódolatteljesen hajlok meg.

Orbán Balázs.

A szerkesztő előszava.

Az emberi lélek isteni voltát tanusítja az, hogy gyakran, mikor a test legerőtelenebb, a lélek akkor legerősebb. Kivált a váratlanul jött csapások súlya alatt érvényesül az isteni erő. Távulról szemlélve, azt vélnők, hogy elviselhetlen a gyermeknek a szülő elvesztése, a szülőnek a gyermek halála, a barátnak a meghitt barátban való csalódás. A lesújtott nem vész el, ha tán néha megtörik is. Nem azonnal, de mint egy nap a másik után telik, kezdi valónak látni azt, mi addig hihetetlen volt. Nemcsak, hanem át látja, hogy ez szükségképpen volt. Megnyugszik, de nem a veszteség, hanem a nyereség felett, a melyet a veszteség érzete teremt lelkének. Azt, kit eddig csak itt e muló földi lét körében látott, most az állandó szellemi élet világában érez és hiszen. A napokkal mulnak el a mulandók. Az emberi gyarlóság vonásai elhomályosulnak, a lelki nagyság képei kiválnak tisztán, félreismerhetlenül. Az nincs többé hátrányára ennek, ez mindig közeledik a valóság felé. Az emberi szellem — hitünk szerint — visszatér az isteni szellemhez, melytől adatott; az emberi szellem tapasztalatunk szerint élő és ható eszményévé válik az olyan emberi szellemeknek, a melyek még a földi lét feltételeivel küzdenek. Így valósul meg az a hit, hogy a szellem nemcsak meg nem semmisül a halál után, hanem buzdítólag hat ezerekre. Így van az, hogy a lelkek állandó társaságban élnek s közös egymásra hatásukkal biztosítják azt a tökéletesedést, a melynek fő ideálja az isteni tökéletesség.

Orbán Balázs — kinek emlékére e lapok irattak — hatvan esztendőn át sok munkát végzett, sok barátot szerzett s annál több ismerőssel rendelkezett, s egyszer — midőn senki sem várta, a munka közepette lesújtatott, meghalt a földi világnak, de nem halt meg a lelkek világának, nem szűnt meg velők lenni barátaival, hatni embertársaira.

A ki az alább közölt emléksorokat figyelemmel végig lapozza, meg fogja látni, miképpen tömörülnek össze azok a vonások, a melyek Orbánban jellemzetesek s egyéniek voltak, hatást gyakoroltak s állandóságra számíthattak.

Temetése után egy pár nappal a veszteség/érzetében arra bátorítottam magamat, hogy lehetőleg alkalmat fogok nyújtani arra, hogy azok, a kik ismerték s tisztelték sok szép jellemvonását, emlékül, azok, a kik nem ismerték s talán életében nem is ismerhették meg, emlékeztetőül képét őrizhessék s jellemvonásait tanulhassák meg, sajátíthassák el. Ezért vállalkoztam egy Orbán-émléklap kiadására. Ez a kis füzet tehát nem a kritikus szemével vizsgálja, hogy miképpen élt mint ember, hogy irt mint író, mennyire felelt meg kötelességeinek, mint országgyűlési képviselő, mint honfi, mint egyháztag s mint iskolai felügyelő. Ilyen munka megírásához több idő kell, mint a mennyivel én rendelkezhettem, de — azt hiszem — annak is jó segítségére lesz ez, a mit ezennel a nyilvánosság elébe adhatok.

Czélom kivitelében — e kis füzet a tanum — a néhai ismerősei és barátai serege megbecsülhetlen segítséget nyújtott. Mindenik adat egy élő emlék kifejezése. Érdekesen tanusítják ezek, hogy csak egyetlen hónapi idő múltán is mennyire elenyésznek a gyarlóság nyomai, melyektől egyetlen ember sem ment s mennyire kiválnak azok a jellemvonások, a melyek az embert emberré s a halottat örökéletűvé teszik.

Nagy hálával és köszönettel adózom az érdemes íróknak és gyűjtőknek, hogy hozzájárultak e szerény emlék felállításához.

Felhívásomban azt mondtam volt, hogy a Székelyföldön felállítandó emlékkő alapjához meghozni az áldozatot kötelességünknek fogjuk ismerni. Ennek a kötelességnek eleget fog tenni a füzet költségeit fedező „Dávid Ferencz-Egylet“, mihelyt a lap kiadása s szétküldése munkáját bevégezi.

Orbán Balázs élete.

Szül. 1830-ban, február 3-án, Lengyelfalván, Udvarhelyszéken. Gimnasiunai tanulmányait a székely-udvarhelyi ev. ref. collegiumban végezte. 1846-ban indul szüleivel együtt Konstantinápolyba az anyai örökség átvételére. Útközben megtudták, hogy nagyanyjuk már meghalt s fekvősegeit a papság lefoglalta mint örökös nélkül meghaltét. Egy hosszadalmas s kevés eredményű per kezdődött. Nem várta végét. „Gyermekkori legszebb álmát megvalósította.” Keleti útra indult márcz. 28-án. Palestinát, Syriát, Arabiát, Egyptom északkeleti részét s végül Görögország nevezetesebb városait bebarangolta. 1847 november 1-ső napján érkezett vissza Konstantinápolyba. Itthon kiütött a forradalom. Orbán megértette kötelességét s haza indult. A határőrök nem eresztették be. Reményt nem vesztve visszament, sereget kezdett toborzani s az akkori konstantinápolyi követ, Andrassy Gyulától útlevelet kapott s harcra készen sietett hazafelé. Nem ért célzt. A forradalom véget ért. A magyarok menekültek Törökföldre s már útban találkozott velök. Segítségükre volt pénzzel, utasítással. A Kossuth élete ellen tervezett Joannovics-féle összeesküvésnek nyomára jött. Kossuthot megmentette. Ezt követőleg nyomozni kezdték, mint katonai szökevényt. Londonba menekült a többi magyarokkal. 1859-ig volt távol honától. Kivált Londonban a British muzeumban sokat tanult keleti útgához. Onnan a Jersey szigetre jutott, hol jeles férfiak, u. m.: Hugo Viktor, Mészáros Lázár, gr. Teleki Sándor, a két Perczel s mások becses társaságát élvezé.

Ez volt a vándorlás és bujdosás időszaka. . . . Következik az irói. Keleti útjában érintett városok, helységek és népek életét, történelmét vasszorgalommal tanulmányozta s az „Útazás Keleten” hat kötetében megírta. 1861-ben bocsátja a világ elébe, kedves barátjának Dózsa Dánielnek ajánlva.

Igy hát harmincz esztendősen már bevált írónak. A következő hat esztendőt a Székelyföld leírásának szentelte.

Midőn 1873-ban a hatodik kötet megjelent, akkor Orbán Balázs előtt a magyar Tudományos Akadémia ajtaja kopogtatás nélkül kellett volna, hogy kinyíljon. Tizenöt esztendő múlva (1888.) ez is megtörtént, de már egy kissé későn. Neki az Akademiában csak annyi szerep jutott, hogy megtarthatta székhelyét. Élete s munkássága maradt a régi. Önerején kezdett irodalmi működését önerején végezte be utolsó jeles munkájával, „Torda város monographiájával” 1889-ben. E három jeles munka mellett irói működé-

séről tanuskodnak a „Kelet-tündérvilága“ cz. fordítása s nagy számu hírlapi cikkei s országgyűlési beszédei.

Az írói után a politikai pálya következett 1871-ben s tartott utolsó lehelletéig. Nem kenyérkeresetből, hanem honfiúi kötelességérzetből ment oda. A képviselőségre nem aspirált, nem hitte, hogy szónoknak született. Midőn biztatták s bizalomból megválasztották, ő testtel-lélekkel átadta magát a „honatyaság“-nak. Mindig a kisebbséggel tartott s nem törődött azzal sem, ha csak 5--6 társa akadt, mint a fusio előtt, mert ő mindig a hatalom, t. i. az igazság mellett érezte magát. Ha beszédre, ha szavazásra, ha korteskedésre, ha áldozatra volt szükség, ő mindig feltétlenül készen állott, mint a jó katona. Követje volt Maros-Vásárhelynek, azután Udvarhelyszék kereszturi kerületének és a két utolsó cikluson Berettyó-Ujfalunak.

Az idealizmusnak élt a politikában, a vallásban, a munkában s a hazafiságban. Az embert felette nagyra becsülte másban. Magára igen keveset adott. Szeretete határtalanul nagy volt, kivált hazája, népe, annak földje a Székelyföld iránt. Ezért vágyott kebelében pihenni meg. Megérdemli, hogy nyugodt pihenést leljen benne, mert sok jelest gondolt és tett.

Ezekről már hadt szólnak barátai s ismerősei. *Boros György.*

Első s utolsó találkozásunk.

Bögözön felyül harcsa, zsidó, báró nem terem: mondja az udvarhelyszéki közmondás. S Orbán Balázs mégis fennebb, Lengyelfalván termett.

A negyvenes évek közepén a szovátai fürdön voltunk s egyszer csak megérkezett a lengyelfalvi báró. Egy közép termetű öreges ur, kiből se a báró, sem az egykori huszár, csak a gondos apa látszott; a még alig hanyatló szépségű anya, két növendék leány, három fiu, köztük a második egy még szakálatlan karcsu ifju, görög anyjának hiven utánzótt arcvonásaival.

Dózsa és én néhány évvel idősebbek voltunk, de mit sem akadályozott, hogy a korán fejlett Balázsszal, mint már is írójelölttel, tegezéseu ne kezdjük.

Szebb ifjat alig ismertem. Mosolygó fekete szem, szabályos vonások, örök lángolásban levő alig barna arc, magunk közt beszédes ajk, szerény, társaságban mondhatni félénk viselet, mindenkít megnyert számára.

Már akkor báróságára nem sokat adott, mert gazdagnak nem született. Már is érezte czimének terhét. Anyja kiléte még akkor homály volt előtte, mi a különben is ábrándosságra hajló ifjura nagyban befolyt. S ez nála családi vér. Legelső ismert ősét 1638-ban szombatosságért börtönre vetették; fia, unokája nagy törvény-

tudó; a rájuk következő báró lett, ennek egyik fia Heraldikán dolgozik, másik Amerikába szakadt; a báróvá lett dédunokája Balázs már író, szónok és politikus. A családi vérhez hozzájárult görög eredetű anyja vére, kit gyermekei imádtak.

Negyvenhatban Konstantinápolyba ment szülőivel, örökségüket keresni. Tanulása tehát félbeszakadt.

Negyvennyolcz őszén, az agyagfalvi gyűlés s a székelytábor szétveretése után Dózsával Háromszékre szorultunk. Egy szép napon egy Scheidenberg nevű budai születésű mérnök lépett be hozzánk. Orbán Balázs utasította, hozzánk, hogy ha már ő nem jöhet, legalább képviselője legyen. Életveszély közt jött haza harcolni s még egyszer haluskát enni.

Mikor néhány év múlva haza jött, már nem volt a régi. A konstantinápolyi fényes örökség elkallódása kedélyét megtörte. Csakis lángoló lelkesedése, határtalan haza- és szabadságszeretete maradt meg. Az emberektől iróasztalához fordult. Bizonyos cynismusnak adta át magát. Mert szőresuhát nem ölthetett, mikor a nemzeti viselet divatba jött, hosszasan daróczposztó magyarban járt, abban maradt végig azon különbséggel, hogy posztóját kevésbé durvával cserélte s nyárban fekete selyem atillát engedett meg magának. Tetszett magának mint democrata. Az alkotmányos élet megnyíltával nem lehetett egyéb, mint szélső baloldali.

A mult év deczembere egyik napján talál a Sándorutczában. Már betegeskedett, de azért lángolt. Jer fel, mindjárt beszélek. S mondta azon beszédét, melyben előfordult a passus, hogy a minis-terelnök ur vagy agylágyulásban szenved — mire elnöki megintés következett; s a másik vagygyal kezdődő gorombaságot oly nyugodtan folytatta, mintha semmi sem történt volna. Azzal feljött a karzatra. A diadalérzet még akkor is sugárzott arcán, s mire megjegyzést tettem, közbevágott: siromban se nyughattam volna, ha mi oly régóta szívemen fekszik, ki nem mondom. Kimondta, s most már nyugszik.

Igy találkoztunk először, így utószor.

Kolozsvár.

Köváry László.

Első műve irásakor.

Sastollas, sarkantyus világ volt 1861. évben Erdélyben, nemcsak tüntetésből, hanem az alkotmányos élet újból bevonulásának édes reményében.

Ezen évben ismertem meg Orbán Balázst.

Mint madártannal foglalkozó ember gyakran felkerestem gr. Lázár Kálmán megboldogult jeles ornithologusunkat benczeneci birtokán s egy ilyen látogatásom alkalmával találtam ott Orbán Balázst.

Akkor irta Keleti utazását s egy pár hónapig *ült* a szó teljes értelmében Benczenczen, hogy a gr. Lázár gazdag könyvtárában a Keletre vonatkozó műveket áttanulmányozza.

Nem az a szivjóságot kifejező komoly arczu férfiú volt akkor Balázs, a milyennek utóbb ismertük, hanem a jókedv és humor sugárzott ki ragyogó szemeiből, hogy is ne? hiszen a fiatal kornak szép ábrándjai állottak még előttünk! melyeknek az akkori politikai viszonyok bő tápot is nyújtottak.

Azonban Balázsban a kitartó munkásság már akkor úgy meg volt csontosodva, hogy nagy boszuságunkra napokon át nem tudtuk elvonni íróasztalától, hanem irt reggeltől ebédig s ebéd után újból egész vacsoráig. Csak mikor étkezni gyűltünk össze a szellemdus grófné társaságába, akkor tért vissza vig kedélye s mulattatta a társaságot humoros elbeszéléseivel.

Igy dolgozott megszakítás nélkül hónapokon keresztül, míg megírta érdekes keleti utazását, s én irodalmi munkásságának legelső korszakából kívántam a fentebbit, miről most tán csakis mint szemtanu bírok tudomással, megemlíteni; — életének ezutáni folyama már általánosan ismeretes.

Most pedig, a midőn ő is gr. Lázár Kálmán után elköltözött őseihez, teljes szívből csatlakozom azokhoz, kik megőrizni kívánják emlékét, mert szerette hazáját és nemzetét önzéstelenül úgy, a mint csak egy halandó azokat szeretni képes, munkássága pedig mindkettőnek dicsőségére szolgál.

Nagy-Enyed.

Csató János.

Udvarhelyszéki életéből.

Orbán Balázssal legelőször az ötvenes években, Sepsi-Szent-Ivánban találkoztam b. Rauber Károly nyugalmazott cs. kir. ezredes apósom házánál. Elragadott minket a keleti utazásának előadásával. Sok érdekes részleteket közölt a mi emigransaink eljárásairól s hazánk érdekében tett hazafias működéseikről. Feszült figyelemmel hallgattuk ezeket, s kellő óvatossággal, mert azon időben a kémkedés nemcsak napi renden volt, de oly egyének is vállalkoztak ezen aljas szerepre, kikről fel se tehattük volna. Szomorú helyzetünkben, midőn alig villant meg hazánk alkotmányos szabadságának visszaállítása s saját sorsunk javulására vezető halvány reménysugára, jótékonyan hatottak Orbán biztató szavai.

Orbánal lakásom távolsága miatt — s különben is vargyasi gazdaságommal teljesen el lévén foglalva — ritkán találkoztam. Messze volt tőlem Zabola, ő meg azon időben gróf Mikes Benedeknél ott tartózkodott, kinek anyja testvér volt az Orbán Balázs apjával, b. Orbán Jánossal.

Balázsnak azon időben a tövisi kis birtok volt átadva, mi —

mint nekem egykor mondá — 120 frtot jövedelmezett. Rá volt tehát utalva a gr. Mikes segélyére. Ezen nemes gondolkozású főúr a leggyöngédebb módon segélyezte Balázst, mi nemcsak önértétét nem sértette, de a rokonsági kötelék mellett a köztük levő őszinte baráti viszony s szeretet helyzetét kellemetessé tette, mit fokozott azon miveltséggel s előkelő társaskör, melybe Balázst bevezette. Tehát nélkülözéssel nem küzdött, annál kevésbbé, mert hihetőleg a csekély birtok jövedelmén kívül még szülői is segítették.

Midőn a Székelyföldről irt nagy munkájának előkészítésével foglalkozott, pár napot nálam töltött Vargyason. Az Olt nagy lévéen, Alsó-Rákosról esolnakon életveszélylyel evezett azon át s úgy tette meg útját. Nálunk több ismerőseink voltak, nők s férfiak, kik azon szándékkal jöttek, hogy együtt az almási barlanghoz kirándulást tegyünk.

Másnap korán reggel, ősi szokás szerint, jól ellátva magunkat enni és innivalóval, több löcsös szekeren felmenénk az almási barlanghoz. Meglepő szép tájképek merültek fel előttünk. Ezek között a barlang környéke. Alig telepedénk le, falatozni kezdünk. Az üde lég s a két órai szekér rázás meghozta ótvágyunkat. Alig falt valamit Balázs, elővette fényképező gépét, tett a zsebébe kenyeret meg szalámit, útnak indult keresni a felvételre kedvező pontokat.

A társasággal megjártuk a barlangot. Az alatt elkészült a dél-ebéd. A zöld pázsiton helyet foglaltunk s vígan ebédeltünk, még pedig Balázs nélkül. Nem volt annyi rábeszélő tehetségünk, hogy a résztvevésre ösztönözhezzük. Mi hazamentünk Balázs nélkül, ki későn estve kifáradva érkezett vissza, diadalérettől áthatva, mert — mint mondá — sikerült tájképeket szerzett munkájához.

Ez alkalommal huzamosb ideig tartózkodott Balázs Erdővidéken, adatgyűjtéssel s fényképezéssel foglalkozván. Egy baróthi hetivásár után csudálkozással beszélte el nekem egy székely nő, hogy egy nagy bajuszu úr potom áron veszi le mindazokat, kik kívánják. Nagy volt a csődület a nők részéről s pillanat alatt le voltak véve. Azt hiszem, ezen fényképek nem igen sikerültek, de mégis valami jövedelmet adtak az ő utiköltségei fedezésére.

Az októberi diploma megjelenése után 1861-ben, ha nem tévedek, márczius havában, Kolozsvárt főispáni értekezletet hívott össze gr. Mikó Imre, mint ideiglenes kir. főkormányshéki elnök. Ezen én is részt vettem, mint Udvarhelyshék ideiglenes főkirálybirája.

Gr. Bethlen János, ki Udvarhelyshéknek csaknem örökös országgyűlési követe, illetőleg képviselője volt, felszólitotta az erdélyi vármegyék szereplő férfait, egy Kolozsvárt, az említett értekezlettel egyidejűleg tartandó értekezleten leendő megjelenés-

re. Volt is oly népes gyűlés a városházánál, hogy én elkésve menve, alig hatolhattam a terem ajtójáig. Ott volt Balázs is. Ugy a székely nemzeti értekezleten, melyet gr. Bethlen János az óvári házában tartott.

Ezen értekezlet után Balázst én hoztam haza saját hintómmal Kolozsvárról, mert akkor még nem járt gyorsvonat. Örültünk, ha pár nap alatt elérhettük Sz.-Udvarhelyt. Sz.-Kereszturon ünnepélyes fogadtatás volt s világitás, melyet főképp az alkotmány helyreállításának reménysége idézett elő s alkalmasint azon hiedelem, hogy a kolozsvári értekezletek már biztos révhez vezetik hazánk hánykodó alkotmányos sajkáját, pedig azok csak a homályban való tapogatódzásra vezettek.

De mégis volt annyi eredménye, hogy elhatároztuk minden törvényhatóságban ugynevezett ös-gyűlés tartását, melyre mindazok meghivattak, kik az 1848 előtti törvények értelmében a törvényhatósági közgyűlésnek — vagy mint akkor nevezték, markalis széknek — tagjai lehettek.

Udvarhelyszék ös-gyűlését Sz.-Udvarhelyt az ev. ref. templomban tartattam meg 1861-ben, ápril hó 25-ik és 26-ik napjaiban. Tömve volt a nagy templom. Forrongottak a kedélyek s volt nagy lelkesedés, mert ez az alkotmányos élet feltámadásának napja volt. Orbán Balázs ad hoc jegyzőnek nagy lelkesedéssel kikiáltatván, egész nyugodtsággal s szép iránylyal vezette a jegyzőkönyvet, melynek fejezete ez: „Nemes anya Udvarhely-Keresztur és Bardocz fiu székeknek folyó 1861 évi ápril 25-ik napján a sz.-udvarhelyi ref. egyházban tartott ös-gyűlés jegyzőkönyve.”

Az ös-gyűlés feladata csakis azon bizottsági tagok megválasztása lett volna, kik a szék közgyűlését voltak hivatva alkotni. De ennél a tulesapongó lelkesedés tovább ment. Oly számos egyén tartott jogot a közgyűlési tagsághoz, hogy csakis jogfentartással lett a képviseleti rendszer elfogadva, megválasztatván 800 tag.

Ezen alkotmányos élet rövid ideig tartott. 1862 elején a szabadon választott tisztikarral én is állásomról lemondván, csak 1865-ben, midőn az újabb alkotmányos korszak kezdődött, léptem vissza.

Balázs politikai szereplése Udvarhelyszéken ezen időn innen lett jelentékenyebb. És fokozódott a politikai pártok fejlődésével. Ő kezdettől fogva a szélső ellenzék tagja volt, még pedig teljes hazafias érzettől áthatott erős s változhatatlan meggyőződéssel. Midőn ellenem s a kormánypárt ellen a törvényhatóságban oly ellenzék alakult, melynek tagjait részben csak személyeskedés vezette, Balázs csatlakozott ezekhez is, de átlátva önző céljaikat, csak kényszerűségből, melynek nekem olykor kifejezést is adott.

Minket politikai tekintetben áthidalhatlan űr választott el,

de azért velem szemben nem személyeskedett, sőt gyakran érintkeztünk oly közügyekben, melyek nem tartoztak a politikához.

Képviselő-jelöltsége kezdetén hangzatos szavait a követválasztók — kiknek száma a régi jogosultakkal Udvarhelyszéken a 12.000-et meghaladta — elhitték, a többek között azt is, hogy ha képviselőnek választják, nem kell a székelységnek adót fizetni.

Erős küzdelem volt, midőn vele szemben dr. Török Albert, Udvarhelymegye mostani alispánja, mint kormánypárti képviselő-jelölt diadalmaskodott. A győzelem után találom a lépcsőn bágyi ssületesü szolgálónkat sirva közeledni. Kérdem: mi lelt téged? Megbukott uram Orbán Balázs, már nem veszik le rólunk az adót. A bágyi választók ellenzékiek lévén, innen nyerhette a szomorú értesülést a leány. Mi némi tekintetben jellemző.

Más választáskor a kereszturi kerületben lépett fel képviselő-jelöltnek. Egy tekintélyes kormánypárti barátja figyelmeztette a kedvezőtlen eredményre, mire azt felelte: míg a nyikomejéki választó leakassza a szegről tarisznyáját, tesz bele kenyeret s szalonát és bejön gyalog Sz.-Kereszturra csak azért, hogy reám szavazzon, nincs a kormánypártnak oly hatalma, hogy engem megbuktasson.

Ő, ki annyira rajongott a népért, ki a megyei közgyűlésen, ha csak bármi távolról is alkalom kínálkozott, elhuzta a székelység szájánál a mézes madzagot, azt hitte, hogy ezek kevés utánjárással képviselőnek választják szeretete viszonzásául. Épp ezért többször megbukott.

Minthogy Balázst egész életén át tiszta meggyőződés vezette, az ellenpártiak becsülését nemcsak kivívta, hanem meg is tartotta. Ezt becsültem én is benne. Ellenfelem volt, de nem ellenségem. Becsültem benne a székelység iránti szeretetét, a takarékoságát, munkásságát.

A mit tett, mit művelt, ha mindent helyeselni, legalább én s azt hiszem velem többen nem tudtak, de a szándék tisztaságát, a meggyőződés erősségét s őszinteségét kétségbe vonni nem lehetett.

Becsülni lehetett benne a nélkülözést, melyet főképp azért gyakorlott, hogy közézelokra adakozhasson.

Midőn vallását megváltoztatta, azon kérdésemre, hogy miért tette azt, mert amugy is minden mivelt embernek meg van saját meggyőződése szerinti hite, a hitágazatok csak a külsőségekben, az alakiságokban eltérők. Erre ez volt felelete: „én nem akartam oly hazafiatlan püspök fenhatósága alá tartozni, — értvén Fogarásit — ki a szebeni gyűlésen részt vett. De különben is a keresztny felekezetek között legszabadelvűbb az unitárius vallás. Ez leginkább megegyez az én meggyőződésemmel“.

Ezen néhány vonásban kívántam Orbán Balázs emlékének

áldozni. Udvarhelymegye benne egy tiszta jellemű s önzetlen igaz székeltyt veszített.

Illőnek találtam, midőn felhívást kaptam, ezen rövid, de sok tekintetben az elhunytat jellemző sorok által őszinte részvétemnek adni kifejezést.

Talán meg fog nekem bocsátani a kegyes olvasó azért, hogy személyemmel is foglalkoztam, de midőn Orbán Balázs politikai eljárásairól megemlékeztem, magamat, kinek kormánya alatt szerepeit, ki vele ellentétben állottam, ki heves politikai küzdelmeket vívtam vele, nem hagyhattam ki.

Azt hiszem, ezen őszinte érzéssel irt szerény sorok az elhunyt tiszteletét csak fokozzák. Ugy annak kijelentése is, hogy az elhunyt iránti részvét általános. Háttérbe kell itt szorulni a politikai ellentéteknek.

Orbán Udvarhelymegyének volt szülöttje, az ő emlékét, mint annak önzetlen hazafi érzésű fiáét közösen kell ápolnunk, mert ő nemcsak a független párté volt, hanem oly ember, ki a közügyeket, a közintézeteket nélkülözéssel is segítézte és pártolta. Ezért mondhatják őtet magunkénak, tehát azok is, kik az ő politikai nézeteit nem vallották. Együtt éreztünk vele a székelység s hazaszeretetében, a mi közös. A haza nem egyes politikai párté, hanem mindnyájunké, együtt szeretjük, együtt kell ápolnunk, „mert számodra e kívül nincsen hely, áldjon vagy verjen sors keze, itt élned, halnod kell.“

Székelty-Udvarhely.

Id. Daniel Gábor.

Pótolhatlan veszteség!

Pótolhatlan veszteség! Igy kiálték fel, mikor Orbán Balázs meghalt.

Miért pótolhatlan egy közel kilenczven tagot és sok jeles tehetséget magában foglaló pártra nézve?

Jó szónok vala kétségen kívül és gyakran hallatta szavát a képviselőházban. De a miért különösen nagyrabecsültük, a miben, mondhatom, mindnyájunkon tultett, az az a mindenkori készsége volt, hogy a párt jelöltjének erkölcsi támogatására menjen.

Ritka eset volt, a mikor az iránti kérésemet, melyet elnöki minőségemben intéztem hozzá, megtagadta, és csak akkor tette, mikor teljes lehetetlen volt mennie. Ellenben sokszor nem is várta felhívásomat, hanem magától ajánlkozott a pártnak teendőiben szolgálatra.

Igy pl. az 1887-iki általános képviselőválasztások alkalmával alig hogy egyik helyen megfordult, lelkesítve a polgárokat a füg-

getlenségi és 48-as zászló körüli tömörülésre, legott egy második s onnan egy harmadik és negyedik kerületbe sietett, az ország egyik végéről a másikra, hogy a párt jelöltjét ajánlja. A többi között egyszer Györmegyéből jött vissza Budapesre s meglátogatván engem, elmondta kirándulása eredményét. Megköszönve fáradozásait, egyuttal arra kértem, hogy néhány nap mulva még valamely tiszántuli kerületbe induljon.

Jól van, felelé Orbán, de addig is elmegyek (ha nem csal emlékezetem) Jászberénybe, Kassára és Miskolcra. És elment.

A most bezárt harmadik ülősszak alatt pedig, télviz idején s már gyengélkedve, majd Zala-, majd Szabolcsmegyében egy-egy hetet töltött, rossz uton faluról falura járva, legkevesbé sem kímélte magát, csak hogy a jó ügyet győzelemre segítse.

Nem hiányoznak, hála Istennek, pártunkban, a kik hasonló szolgálat teljesítésére készek: de mindenki elismeri, hogy e tekintetben Orbán Balázs páratlan volt. Azért, mikor újabb és újabb, még pedig sikeres utjáról a körben jelentést tettem, a tagtársak éljenzése között „fáradhatatlan bajnoknak“ neveztem őt.

Ezért mondja velem együtt minden elvbarátom: Orbán Balázs elvesztése pótolhatatlan veszteség!

Budapest.

Irányi Dániel.

Orbán Balázs emlékéhez

Orbán Balázst 1865-ben ismertem meg. Ez évben tért át, illetőleg tért vissza — mert elődei szintén unitáriusok voltak — a róm. k. egyházból az unitárius egyházba. Akkor kolozsvári pap lévén, én vettem be az egyházba. Élénken emlékszem most is arra a mély benyomásra, melyet szép természetével és délczeg magatartásával megjelenése reám gyakorolt. S aztán, a midőn szelid és barátságos hangját meghallottam, úgy tetszett nekem, mintha egy serdülő ifjával, hogy ne mondjam, gyöngéd nővel állanék szemben.

Valóban, Orbán Balázs, e sok viszontagságon keresztül ment s azok által megedzett férfiú, lelkületére nézve csaknem nőies volt. Társalgását annyi finomság, oly gyöngédség jellemezte, hogy a midőn szavaival menydörögni akart volna is, azok csendes esőcseppekben hullottak alá.

Ritkán találkoztunk együtt, de mindig a legőszintébb baráti érzéssel viseltetett irántam, még akkor is, midőn egy pár alkalom-

mal ellenfelének tekintett. 1875-ben, a fusiót megelőzőleg, az akkori Deák-párt Sz.-Kereszturon Orbánnal szemben képviselőjelöltet akart felállítani. Engem is megkerestek. A nélkül azonban, hogy határoznom kellett volna, a fusio szerencsésen megoldotta a kérdést s nem kellett összeütköznünk, feltéve, hogy elfogadtam volna a képviselőjelöltséget, a mire különben hajlamom sem volt. Később ismét a szabadelvű párt részéről is megtaláltattam volt Orbán Balázsszal szemben felvenni a keztyűt. Ebből is legnagyobb öröömömre megmenekültem. Lehet, hogy Orbán szintén ismerve engem, nem is talált okot ezekért a felmerült kombinációkért rám megnehezteni, annyi bizonyos, hogy barátságának melegét megkülönböztetni sohasem éreztem.

Különben is az Orbán Balázs nemes és jó szívéhez alig is férhetett harag és neheztelés. Legfényesebb példáját adta ennek azzal, hogy bár jóformán hitsorsosai ejtették ki a sz.-kereszturi képviselőségből, ennek iskolája iránt nem szűnt meg egy perczre is melegen érezni. Épp úgy meghozta áldozatait ez érdekében azután is, mint azelőtt tévé. Sőt végrendeletében is megemlékezett arról.

Írói munkássága és politikai tevékenysége megakadályozták abban, hogy egyháza ügyei körül is oly erélyt fejtsen ki, mint a mennyire egyházát szerette. Bárha mint képviselő többnyire Budapesten lakott, az isteni tiszteletekben csak ritkán vett részt. Pedig vallásos missiót gyakorolt vallása körül. Többen általa ismerkedtek meg az unitárius vallással s léptek is át az egyházba. Többször említé nekem, hogy Klapka is a legnagyobb érdekekkel kíséri a budapesti unitárius egyházközség fejlődését s az iránt benső rokonszenvvel viseltetik.

A mult 1880-dik évben találkoztam utoljára Orbán Balázsszal. Jelen volt azon évi egyházi főtanácsi gyűlésünkön, melynek egyik főtárgya éppen a sz.-kereszturi gymnasium V-ik osztályának válságos sorsa volt. A mellett, hogy annak fenntartására a maga részéről újabb áldozatot hozott, azzal a tervvel foglalkozott, hogy képviselő társaitól is megkísérli e célra gyűjteni. A mit Orbán Balázs szeretett, azért lelkesülni tudott a rajongásig.

E rajongás szeretetének tárgyai iránt elfogulttá is tehetette olykor; de mindig oly erős meggyőződés és önzetlenség vezette munkássága minden térein, hogy lehetetlen volt tőle, míg élt, a rokonszenvet s halálával emlékeitől a tiszteletet megtagadni.

Legyen e néhány sor tőlem is ennek a rokonszenvnek és tiszteletnek egy szerény levélkéje az ő emlékkoszorujában.

Kolozsvár.

Ferencz József.

Emlékezés Báró Orbán Balázs fővárosi életére.

A mely alakban utoljára jártunk ombertársaink között, abban maradunk fenn a közemlékezetben.

A kiről e sorok szólnak, nem lesz hirtelen elmerült hab, nem válik apró emberek emelkedésének néma lépcsőjévé. Ő e biztos öntudatot vihette magával a sirba.

A kik látták ezt a társadalmunkból sajátságaival s nemes eredetiségeivel kiváló alakot s megismerték benne az embert és magyart, a míg élnek nem feledik el. A ki barátja volt, büszkén fogja mindenha emlegetni: ő engem szeretett.

Báró Orbán Balázs Magyarország fővárosának egyik általános ismert férfinja volt.

Aristocratának született, annak neveltetett, sok nyelvet tudott, sok irodalmat ismert, utazott Európa legmiveltebb országai-ban és Keleten. Magatartásában előkelőség volt, érzületében szív-jóság és nemesség. — Elhagyta bárói czimét, szívből, nem színből, elvből, nem divatból vonzódván a néphez, mert ennek nyelvében, viseletében, dalaiban és romlatlan erkölcsében látta épen fenma-radva a magyarság eredeti sajátságait s az ősi igaz nemzeti jelle-met. Mikor 1861. a felbuzdult nemzeti érzés az abszolutizmus ellen, az alkotmány, nemzeti nyelv és magyar ruhaviselet mellett tünte-tett, ő is csatlakozott, de nem tüntetésből, hanem mivel azt a nemzetre nézve jónak tartotta és ez elhatározásában haláláig meg-maradt. Pedig ez nem volt könnyű s következetesnek lenni nem csekély érdem a mi változékony, könnyüvérű s mások példája után induló nemzetünknel.

1861 óta senki nem látta másban, mint az akkor, a nemzet hallgatag közakaratóval elhatározott s öröm-mámor közt felvett — fájdalom! a legnagyobb rész által ismét nemsokára könnyelműen levetett magyar nemzeti ruhában. Divat volt az is, mint egyéb. Elmult, kihalt az is, mint sok más nemzeti nemes fellángolás! A Kossuth-kalap és szegedi pörge kalap helyett bejött az egész és fél vagy lapos czilinder, a klakk és frakk! „Nem szabad régi elő-ítéletek rabjainak lennünk, nem lehet törökösködve, nemzeti ru-hánkkal magunkat a mivelt népektől elszigetelve nevetség tárgyává tennünk. Nyugativá kell lenni keleti fajunknak, ha a Volgához visszaüzetni nem kívánunk“ — hirdeté a legmagasb állású s leg-ünnepelebb magyar államférfi, czilindert viselve maga — a ki pe-dig erős 1848-as volt, és czilinderben járatta kocsisait, legényeit és inasait, a kit aztán követtek főuri társai s a példájuk után induló magyar társadalom.

Barátunkat lelke mélyeig fölháborították e tanok és példák. Ő nyíltan roszalta, irt és izgatott ellene, elvbarátait tömörülésre s szilárd kitartásra igyekezett birni s maga példával járt elől. Közönséges fekete, néha szürke hazai posztóból készíttette ruháit: zsinoros nadrágot és mellényt, atillát és alföldi szabásu szűrt, télen daróc posztóból s hosszuszáru magyar csizmát sarkantyúval, olykor a nélkül, fővege kihegyezett fekete kucsma volt, melyet ünnepekkel sas vagy karuly — a mint a krónikák mondják —, Attila madara — tollával díszített. Fényűzést csak a mult évben csinált a ruhából, midőn a 800 magyarral Kossuthhoz s onnan Párizsba ment. Ott fekete selyem virágos dolmányt és mentét viselt. Mikor e luxus okát kérdeztem, azt felelte: „Itt Magyarország, a magyar név és becsület forog fenn. Ezt olyannak kell feltüntetni minden magyarnak, hogy bámulja s szeresse meg a világ!” Volt is bámulója. Mikor a Hugo Viktor emlékét megkoszorúzták s Balázs tartott beszédet a felséges szobor-talapzatról, a francziák bámulták martialis alakját, egy elegáns franczia hölgy pedig elragadtatva mondta, hogy soha ily szép férfit nem látott.

Illett is a magyar ruha neki. Termete egyenes volt, mint egy havasi fenyő, a test arányosan tagozott kemény kötésű, arcza szabályos barna magyar arcz — tán a fekete hunok ágából — vonásai jószágot, szemei tüze belső hevet, tekintete — mikor haragra gyúlt — izzó szenvedélyt fejezett ki, tömör, hosszú, kipödrött bajusza az ős-magyar idők daliás leventéit vagy a Székely nemzet Rahonban korát idézte fel az őt szemlélőben. Rajta látszott, hogy a régi hatalmas székely primorok utóda s Erdély egyik legszebb férfija.

Maga is tudta, hogy ellenállásuk az idegen viselet irányában a nemzet nyugathoz simulása áramlatát fel nem tartóztatja; de fenntartotta álláspontját s abból engedni nem volt hajlandó addig, míg a magyar állameszmét és nemzeti önállást törvények által és intézményileg végképpen biztosítva nem fogja látni, s míg a puszták fia és szabad székely német bugyogóval nem cseréli fel testhez álló szép magyar ruháját. „Az öt millió magyar népben — mond ő — mely már egy évezred óta tartja fenn a nemzeti viseletet, nyelvet és népdalt, erős igazolásunk van nekünk társadalmi politikánk e kérdésében. El viselet élő tiltakozás akár az osztrák, akár máshonnan jövő elnémetesítés ellen, s nemzeti egyediségünk megmentésében tekinthető oly külerődnek, mint a mily erős belső vár és várbástya az alkotmány és irodalom.”

Ezzel védekezett mindég, mikor ellenzékieskedésük e pontjára azt hoztuk fel, hogy annak nincs gyakorlati eredménye, tehát létoka sincs.

Ezek tették báró Orbán Balázst oly népszerűvé, a minő ke-

vés volt Magyarországon. A nép és polgárság rajongott érte. Tüntetések alkalmával a mint a zajgók közt megjelent, egyszerre elesillapodott a fergeteg. „Ez a nép igaz barátja.“ „Ez a mi emberünk“ kiálták, s a mire Orbán Balázs őket kérte, készséggel teljesítették.

A tudósok szerették kedves modoráért, a sajtó szándékai tisztaságáért s önzetlenségeért volt iránta, elismerő. Pártja az elkényeztetésig becsülte s bizott benne. Látszott az a temetésekor felette emlékbeszédet tartott szónok szíve mélyéből jött búcsuszavain és elfogódásán. A kormány gyakran használta ellene a hatalom eszközeit, élt a gúny fegyverével, de hazafiságát s személyét bántólag nem érintette.

Utolsó országgyűlési beszéde a naszódi revindicált havasügyben volt. A tárgy rengeteg állami vagyonnak könnyelmű elidegenítése, a mit hévvel támadott meg s szerzőjét keményen és sokak helyeslésétől kísérve elítélte, mint vesztegetőt s az ország megkárosítóját állítván a nemzet elé... Már régen gyöngéledett, betegen ment a gyűlésbe s a beszéd annyira kimerítette, hogy barátai kérésére haza kellett mennie. Pár napig szenvedett, de zárbeszédét elkészítette. Nappal-éjjel felöltözötten dolgozott. „Csak az fáj — mondá a körülötte levőknek — hogy zárbeszédemet nem mondhattam el. Tán a szavazás másképp lett volna.“ . . . Nem akart ágybafekünni. „Meghal — ugymond barátainak — mihelyt lefekszik.“ Ugy is lett. A negyedik napon, ápril 19., férfiasan türt rövid, de súlyos szenvedés után a halál nemes életvilágát kioltotta. Magyarország hű fia, az igazság rettenthetlen bajnoka volt. Kiválóan szép s nagy közönség jelent meg a koporsójánál, melyet barátai az indóházig kísértek, s koszoruiból zöld leveleket vive magukkal emlékül, könnyezve váltak el tőle. Én e sorokban őrzöm meg barátom kedves emlékét.

Budapest.

Jakab Elek.

Jellemvonások.

Tarcsafalva, Udvarhelymegye. 1890. 18/5.

Orbán Balázst, mióta külföldről hazajött, esmerem, mindig jó baráti viszonyban voltam vele. Olyan jellemvonást róla közölni nem tudok, mit mindnyájan ne ismernének.

1. Tiszta, önzetlen jellem.
2. Minden nélkülözésre kész, csakhogy a közjóra áldozhasson.
3. Rendíthetetlen hazaszeretet.
4. A magyarért, de különösen a székely népért rajongásig való szeretet.
5. Az emberi szabadság bálványozója, megfeszítettette volna érte magát.

6. Minden világi hivalkodás ellensége.

7. A gyermekségig hiszekény az emberekben, önmagából ítélve meg azokat (minek sok kárát vallotta).

8. Fáradhatatlan munkás minden irányban.

9. A székely nép, de különösen az asszonyok bálványa. Midőn képviselőválasztásra mentek a férfiak, a feleség meghagyta férjének: Orbán Balázusra szavazzon kend, mert ha nem, midőn hazajön, szemét kiforrázom.

10. Itten a megyében az ellenpárton levők is annyira szerették, mint pártfelei.

* * *

— Midőn Daniel Gábort kinevezték Udvarhelymegye főispánjává (ha nem csalódom, 1861-ben), nagy fogadtatása volt, elibe mentek nagyon sokan a patakfalvi hegytetőre. Volt egy diszes lovas banderium, vezetője Betfalvi Bíró Laczi, zászlóvivő szent-ábrahámi Szentkirályi Gyula (lovat én adtam alája). Én is köztük voltam, Lengyelfalvára mentem reggel Orbán Balázshoz, ki szintén lóháton jött, de rosz lovas volt; díszmagyarban, kardosan ült lóra, paripája a kard zörgést nem állhatta, földhöz vágta, újból fölült, mondtam neki, old le a kardot, azt mondtotta, nem teszi, ez így talál. Mondtam, jöjjön kocsin, azt mondtotta, lovon jön, ez t meg kell tenni a hazáért és szabadságért. Megjárta szerencsésen.

-- Csehédfalván unitár, párciális volt (az évszámot elfeledtem). Főzni általadtam szakácsom. Orbán Balázs is eljött a párciálásra, mint rendesen, díszmagyarban (ekkor nem volt vele kard); utána néztem, mit csinál, hogy viseli magát szakácsom a rögtönzött nagy konyhán; ottan látom Orbán Balázst, ki a szakács mellé adott szép lányokat és csinos menyecskéket rendre simogatja és öleli; félrehívom és mondom neki: ugyan mit mivelsz, ez nem talál papi gyűlésen és öltözetedhez. Erre egész meggyőződéssel azt feleli: ezt meg kell tennem, mert ha így nem tennék, ezen leányok és menyecskék rosz néven vennék.

— Udvarhelyen voltam nyárban (az évre nem emlékszem); estve felé jöttem haza, Orbán Balázst látom, áll a Kolos-utca sarkán. Megállok, kérdem, mit ügyelsz? azt mondja, szekeret vigyázok, melyik elvinne Székely-Kereszturra, a hol és vidékén vagy 5 napi dolgom van. Kell a követválasztás dolgában korteskednem. Mondom neki, jere velem, estvére megyünk Tarcsafalvára, holnap dolgom van Kereszturon, elviszlek; felült szekeremre. A Szejké fürdönél megállítatom szekerem, kérdi kivel van dolgom, kihivatja. Mondom, nincsen nekem senkivel dolgom, hanem azért állottam meg, hogy vegyük föl a bőröndjét, erre azt feleli: nincsen neki arra szüksége, zsebében a hálóinge és bajuszpedróje, ez elégséges. Eljött, útját megjárta.

Pálffy Dénes.

Orbán Balázsról.

Orbán Balázsban a tudományos ész és szívjószág erős akarat, törhetlen jellemmel volt párosulva. A hazának, a nemzetnek, melynek szülöttje volt, halála nagy veszteség, mivel úgy anyagi, mint szellemi tehetségeit, egész életét annak szentelte. Stoikus bölcsészeti szelleme szerény életmódjában is nagyá tette. Az igazat, a nemest kultiválta. Mint országgyűlési képviselő a magyar nemzet elidegeníthetlen jogai mellett tántoríthatlanul küzdött.

A fiatal Orbán Balázs előtt 40 évvel ezelőtt az emberi nagyság típusai szemtől szembe állottak, törökföldön, a hol Kossuth Lajos életét a kiküldött horvátok gyilkos merénylete ellen megmentette s Angliában, míg vele volt; a Jersey szigeten Hugo Viktor, több francia nagy emigráns, az olasz Mazzini stb. Ezek társaságában a szép szellemi tehetség, nemes szív s ingathatlan jellem kifejlődött. Igazi demokrata, mit önmagával bizonyított. Aristokratának születvén: neki nem kellett a születési cím. Levetette. A szellemi munka embere volt, mit bizonyítanak hátrahagyott művei, melyekért úgy a Székelyföldön, mint Torda városában, remélem, méltó emlékjelek fognak felállíttatni. Habár kegyeletes emléke nemcsak itt, hanem a haza minden jó fiának lelkében élni fog a késő emberöltőig. Torda város 1889. augusztus 29-ki közgyűlésén monográphiája tudós megírója iránti hálája és köszönetének azzal adott ideális kifejezést, hogy Orbán Balázst Torda város díszpolgárává egyhangulag választotta. Áldott legyen emléke!

Torda.

Szabó Lajos.

Tisztelet az érdemnek.

Szép vonás az ősök tisztelése s érdemei elismerése. Az erények közé sorozható! Ez erényt gyakorolja és fogja gyakorolni a székely-keresztúri unitárius gymnasium. A szívekben fog itt élni mindig az emléke Orbán Balásznak, a ki a székely földet »a Székelyföld«-del tévé ismertebbé; a ki kenyérrel dobta azt, a ki őt kővel dobá. Nemes jellem! Meghajlok emléked előtt most is, mint tévé 1880-ban.

Székely-Keresztúr.

Sándor János.

Egy alapítványa.

„Dat pira, dat poma, qui non habet alia dona.“ E szerényen hangzó, de nagyon jellemző jelszót használta Orbán Balázs br., vagyoni állásához mérten, nagy áldozatai megtételénél. E jelszó alatt tette a sz.-keresztúri unitár. gymnasiumnak, a maga nemében páratlan, 500 frtos alapítványát is, olyformán, hogy mindenik osztályban évenként száz-száz frtnak kamatja a legjelesebb tanulónak, nemzet és valláskülömbőség nélkül, ösztöndíjként kiszolgáltassék. Páratlannak nevezém ezt az alapítványt, az alapítványlevél következő rendelkezéséért: „ez ösztöndíjak kiosztásánál minden protectio és részrehajlás útját elzárni kívánván, a tanuló

ifjaknak is az ösztöndíjképesek megjelölésére némi befolyást kívánnok biztosítani, nem annyira ellenőrzés, mint inkább az önérték ébresztése czéljából, s főleg azért, hogy a tanulók már fiatal, zsenge korukban hozzá szokjanak az érdem méltánylatához s ennek nemesítő érzetét elsajátítsák. Ez okon mindenik ösztöndíj-jogosult osztályban, a közvizsgát pár nappal megelőzőleg, az osztály tanulói titkos szavazat útján az ösztöndíjra három tanulót jelölnek ki, e kijelöltekből aztán a tanári kar, szintén titkos szavazat útján, válassza ki a három közül a legérdemesebbet, kinek a közvizsga alkalmával az ösztöndíj buzdító szavak kíséretében kézbesítendő.

Ez alapítványt a független gondolkozásu, nemes lelkü nagy székhely hazafi 1876-ban tette. Részesült belőle azóta 70 tanuló, nemcsak székhely, hanem oláh és szász is, nemcsak unitárius, hanem róm. és gör. katolikus, ev. ref. és ágostai hitvallásu is; s hogy alapítványtevőnek a tanuló ifjuság igazságérzetébe vetett reménye nem volt ábránd, leginkább bizonyítja az, hogy 14 év leforgása alatt a tanári kar egyetlen egyszer sem volt kénytelen számára fenntartott jogával élni; az ösztöndíjat mindannyiszor az osztálytársaitól legtöbb szavazatot nyert tanuló kapta meg.

Dicsőítő sorok helyett a székhely véreit és unitárius hitrokonait oly forrón szerető léleknek e szép tetteről kívántam megemlékezni. Többet beszél az, mint a mennyit én mondhattam volna.

Legyen emlékezete áldott!

Sz.-Keresztur.

Barabás Lajos.

Hogy gyűjtötte Orbán Balázs az adatokat Torda város monographiájához?

A kik Torda város monographiáját kényelmes karosszékeikben ülve olvasgatják, nem igen gondolnak arra, hogy önzetlen írója milyen fáradságos úton jutott el annak adataihoz; különösen azon adatokhoz, a melyek a megszokott ismertetéseken kívül a város római korbeli határait s az azutáni változásokat érdekelték, avagy a régi határnevek topographiájára és a mostani elnevezések közötti identitás megállapítására vonatkoztak. Az önként következik, hogy a városi levéltár adatait és adomány-leveleit 4--5 éven át, a nyári szünetek alkalmával kiszakított szabadságideje alatt minden évben egy pár hétig kutatni és böngészni kellett, hanem az már kiváló lelkiismeretességéről tesz tanuságot, hogy miként járta el házról-házra a város öregeit, állás és rangkülönbség nélkül, hogy a város forradalmi szereplésének körülményeit s az azokban résztvettek neveit, rangjukat, állásukat és viselt dolgaikat

megörökítse s ez által azon zászlóaljok történetéhez, a melyekhez az illetők tartoztak, egy későbbi kor történelemírója számára a még megmenthető adatokat megmenthesse. Ezen minutiosus eljárás — mely szorosabb értelemben nem is tartozik egy monographia keretébe, legalább a legközelebbi kort értve, nem — fényes bizonyítéka annak, hogy a boldogult író minő pietással viseltetett a 48-iki küzdelmek és törekvések emléke iránt, s minő hangya szorgalommal igyekezett a legkisebb homokszemeket is összehordani, melyekben lángoló hazaszeretete ezen időszak dicsőségének visszasugározását látta.

Mikor Orbán Balázs Tordára jött, azt egy pár jó ösmerősen és a Velits-családból álló rokonain kívül más nem igen tudta; ha reggel érkezett, még ugyanazon napon, ha pedig estve, már a következő reggel hétszámra felfogadott egylovas fogatával neki indult a 20 ezer holdas határnak, nem vivén egyebet magával, mint jegyzőkönyvét, egy kis hideg étket, a mi rendesen barna kenyér, szalonna, kofa-pecsenye és egy pár retekből vagy zöld hagymából állott, meg egy ivó poharat, a lépten-nyomon kínálkozó forrásvizek kedvéért. A hogy kiért a városból, leszállott a szekérről s elkezdett gyalog barangolni, minden munkás embert vagy dolgoztató gazdát megkérdezve, jegyezgette pontosan a határrészek, dülők és csapások neveit s kereste az eltűnt falvak és praediumok nyomait, egy-egy körakásnál vagy sajátosabb alaku dombnál órákig eltűnődván és vizsgálódván. Kitűnő gyalogló volt, egyik perczben a völgyek aljában lehetett látni, a másikon már fenn volt a hegytetőn, órákig, sokszor pedig egész napon át vizsgálgatván a kilátások irányát, hogy kivált a római őrházak és vigiliák nyomait megállapíthassa, melyek oly pontokon voltak elhelyezve, hogy például a Felek és kolozsvári hegyektől egész a Maros teréig kényelmes áttekintést nyújtottak; a déli ebéd, ha szép idő volt, egy-egy forrás mellett esett meg, ha pedig erősen sütött a nyári nap vagy eső volt, valamelyik oláh hodályos fészereben. Ugyanez szolgált éjjeli tanyául is. Ha az erős zápor az utakat járatlanokká tette, ilyenkor aztán széna vagy sarjuból készítette sajátkezüleg az ágyat s prémes budájával takarózott.

Ilyes barangolásai közben, ha egy-egy értelmesebb gazdára akadott, egész lelkesedéssel beszélt az ősök viselt dolgairól s megmagyarázta a bámészkodó atyafiaknak, hogy ebben s ebben a határ-

részben mi volt, melyik falu állott ott hajdanában vagy melyik csatának mikor és hol zajlottak le véres eseményei.

Semmit sem fogadott el ingyen senkitől, mindent megfizetett s a legkisebb szolgálatot sem hagyta jutalmazás nélkül.

Reggelenként már a 4—5 óra a határon kapta s már öreg éjszaka volt, a mikor haza vetődött, hogy szegényes vendéglői szobájában pihenje ki a nap fáradalmait, a mire természetesen csak akkor kerülhetett sor, ha napi jegyzeteit rendezte és külön lapokra szépen letisztázta; akárhányszor megesett, hogy a rossz idő miatt napokig valamelyik hodályos vályog vityillójába szorult be s ekkor aztán a szekeres lóháton koczogott be a városba, hogy a tej-, sajt- és tojásféle mellé egy kis harapni valót is vigyen s leveleit vagy az „Egyetértést“ a postáról kiszállítsa.

És ez így ment 4—5 éven át, minden nyáron 4—6 hétig, a nélkül, hogy a városban látták volna vagy az érdekelteken kívül valaki tudta volna, hogy itt időzik.

Annyira önzetlen volt, hogy ilyen kirándulásokra a városi tanács által felajánlott előfogatot sem fogadta el soha s egy és más ürügy alatt mindig kitért, — de úgy, hogy senkit sem sértett meg vele.

Mint a méh, úgy gyűjtötte lankadatlan szorgalommal a városra vonatkozó topographiai és helyi adatokat, hogy a multja iránti lelkesültségének megfelelő tartalommal vihesse könyvpiacra hatytyudalát: „Torda város és környéke monographiájá“-t.

Alólirott, együttesen városi polgármester Velits Ödönnel, még 1888-ban is szerencsés lehetett a monographia érdekében több levéltári adattal szolgálni, mert a nyomdai munkálatok alatt is naponként érkeztek a levelek, melyekben újabb és újabb kérdéseket tett, egy s más dolog vagy egyénekre vonatkozókat s mely levelek lelkiismeretessége és mindenre kiterjedő figyelmének legfényesebb revelációi.

Szolgáljon az is egyéniségének jellemzésére, hogy munkájáért sem nem kért, sem nem fogadott el a várostól, az előfizetésen kívül, semmit, s még az ellen is tiltakozott, hogy a kiküldött küldöttség — mely a díszpolgári oklevelet volt viendő — hozzámenjen és pedig a legnemesebb indokokból származó oly határozottsággal, hogy a küldöttséget vissza kellett vonni s a díszokmányt minden ceremónia nélkül Budapestre posta útján elküldeni.

Váratlan halála a város közönségét a legnagyobb fájdalommal érintette s részvétének a koporsóra tett díszes koszorúval s a temetésre a polgármester Velits Ödön vezetése alatt Udvarhelyre kiküldött három tagu bizottsággal adott kifejezést, mely küldöttség a családtagok részére a város részvétiratát is vitte.

Torda város közönsége minden fiának áldása, kegyelete és halála virraszt a Szejke fürdő árnyas fái alatt pihenő önzetlen és feledhetlen jó barát álmai felett!!

Torda.

*Nesselfeld Miklós,
v. főjegyző.*

Orbán Balázs végrendelete.

„A mint egész életem küzdelem volt a jóért, az igazságért, a haza üdvéért, s a miként életemben sohasem szerettem önfeláldozó odaadásomért az öntudatnál más jutalmat: aként már csak a következetességért is oda kell törekednem, hogy halálomból is némi haszon háromolják a szegény magyar hazára, a melynek egész életem tevékenységét szentelém.“

Igy vezeti be Orbán Balázs halála előtt két nappal, f. év ápr. 16-án Budapesten kelt végrendeletét.

„Földi javaim egy részét — folytatja tovább — azt a részét, a mely leginkább szerzeményem, a hazai közművelődés és fajmentés oltárára szentelem. Családdal nem lévén megáldva, a magyar népet tekintem családomnak s azt is kívánom főörökösömmé tenni; míg más részről a testvéri szeretet adóját sem kívánom megtagadni azon testvéremtől, ki arra rá van szorulva s ki gyermekei által családunk tovább folytatására hivatva van.“

A hazafiúi és emberi érzése nyilvánulása értelmében Istentől gyermekekkel megáldott testvérbátyjának, Bódognak hagyományozza törzsvagyonát, a Székely-Udvarhely városa közelében fekvő Szejke fürdőt minden ingatlan és ingó hozzátartozóságával s a szomszéd Szombatfalva községben levő belső telkét, a rajta levő épületekkel.

Kiköti azonban s ehhez kapcsolja magának az öröklésnek érvényességét, hogy e törzsvagyon jövedelméből évi 200—200 frt fizetessék 20—20 esztendőn át, míg t. i. mindkét összeg kamat nélkül 4000—4000 frtra nő: 1. az E. M. K. E.-nek székely kitelepítési célra; 2. a székely-kereszturi unitárius gimnasiunak.

„A székely-kereszturi iskola alapítványánál székely nemzetem iránt való szeretetem — ugymond — az irányadó,“ „s hagyom nevezett iskolának azért, hogy a kapandó évi járulékból fordítsa az egyik 100 frtot szegény székely tanulók (a legszorgalmasabbak

és legkitünőbbek) ösztöndíjával, a másik 100 frtot pedig a beállítandó 6-ik osztály tanári fizetése alapjául, a melyre már — zárja be — életemben tettem 100 frt alapítványt.“

„De ezen felül még többet is akarok székely véreimért tenni — folytatja az E. M. K. E.-re vonatkozólag — s tövisi birtokomat (minden hozzátartozásával) hagyományozom az E. M. K. E.-nek, és pedig [mint a 4000 frtot is. S. J.] az egyesület székely kitelepítési osztályának úgy, hogy azt bölcs belátása és tetszése szerint fordíthassa a székely kivándorlás meggátlására, följosogítván, hogy ha czélszerűnek ítéli e jóságot telepítési czélra hasznosíthassa, avagy el is adhassa s a befolyó összeget akár tőkésítés, akár fölhasználás által e czélra fordíthassa.“

Egyéb ingó vagyonáról, melyet a végrendelet pontosan felsorol, szintén a család rendelkezik, s gyöngéden emlékezik meg a szerető nővéréről, Coelesta bárónőről, kinek különösen testvéri szívére bizza a Szejké fürdön levő kriptá gondozását, kiépítését, melyben édes anyjok nyugszik s „hová magam is elhelyeztetni kívánom földi maradványaimat édes anyám tetemei mellé.“ E czélra hagy k. b. 730 frtot. Nővérére hagyja az édes anyjától örökölt konstantinápolyi háztelkek hódcsétjeit (iratait) is, mely házak és telkek a vakuf által le vannak foglalva, ha valaha netalán a törvényes joghoz juthatni lehet.

Ez lényegében a két ívre terjedő, emelkedett szellemű utolsó akarat, a nagy és nemes lélek végső lobbanása, méltó befejezés a szerető, önfeláldozó élethez, melyet annyira bántalmaztunk, a míg közöttünk munkált s annyira magasztaltunk, a hogy haza- és fajszerető lelke elszállt közülünk.

Halála előjeleit érezve, a székelysége gondolt a székelység „hű barát“-ja, a mint e jelzöt koporsójánál oly szépen alkalmazta Székely-Kereszturt egy egyszerű székely, — a magyar nemzetre s ennek nagy társadalmi alkotására, az E. M. K. E.-re, melynek egyik legodaadóbb tagja volt a megalakulás óta. Alapítója volt 100 frttal mindjárt legelején; 100 frttal lépett be újra, midőn a székely szakosztály megalakult, melynek szintén buzgó tagja volt; 20 frt árát bocsátott rendelkezésre a székely nép eredetéről irt dolgozatából; s az egyesületnek adta, midőn véletlen szerencséből 200 drb aranyat lelt a szolnoki pályaudvaron.* Része volt a nagy nemzeti intézmény munkaprogramjának megalkotásában s nem volt egyetlenegy közgyűlés a megalakulás óta, melyen részt ne vett volna. A legutóbbi, m. év szept. 4-iki szamos-ujvári közgyűlésen ő volt az egyesület számadásainak egyik megvizsgálója, miután megelőzőleg a főtítkári irodában mindent megnézett s leg-

* Sokan azt hiszik, hogy az arany sajátja volt. Ezt a hitet valószínűvé teszi az a tény, hogy senki sem került még, a ki ott és akkor 200 aranyat veszített volna el.

nagyobb megelégedését nyilvánította, ő, ki pénzügyi tekintetben, tudvalevőleg, egész közéletében a legbizalmasabb volt. Ki tudja, nem folyt be ez is végrendelete nyugodt megszerkesztésére?!

Az E. M. K. E.-t tette a végrendelet végrehajtójának is azzal a záradékkal, hogy az általános örökös utódainak férfiágon esetleges megszűnése esetén a törzsvagyron is az egyesületre száll.

Midőn f. év ápr. 16-án a lezárt s „halálom után felbontandó“ fölirattal ellátott végrendeletet egy másik borítékba téve az egyik tanu, Károlyi Gábor gróf lepecsételte s Kolozsvárra czimezte: „keresztül ment a viasz!“ jegyezte meg. A levél másnap reggelre megérkezvén, a kibontásnál a viasz a belső borítékot is csakugyan feltűnően megrongálta. Szomorú előjelnak láttam, de siettem humoros sorokkal azonnal visszazárni s kérni, hogy újból és szabatosan lepecsételni sziveskedjék. Leveletem már földi szemmel nem olvashatta az, kihez czimezve volt. A fővárosi postahivatal e rájegyzéssel küldötte vissza: „meghalt — kézbesíthetetlen.“ Az ő ismert kezevonása helyett az Ugron Gábor sürgönye érkezett, melyben a halálról s a tanuk közlése alapján a végakarat tartalmáról értesít.

Mi a levél visszaérkezte után, f. év ápril 21-én bontottuk föl hivatalosan az E. M. K. E. halottjának végrendeletét.

Kolozsvár.

Sándor József.

Számtalan követőd legyen „az önzetlenségben, becsületességben és hazafiságban.“

Segesvár.

Somogyi István.

Egy pár vonás.

Ezelőtt mintegy huszonöt esztendővel Székely-Kereszturt mint tanuló egy tavaszi napon az unitárius gymnasiumból, a falu végéről mentem fel a város felé. Utközben egy nagy tömeg embert láttam meg egy székely ház udvarán. A kíváncsiság odavitt. Az embertömeg közepében Orbán Balázs egy hordó fenekén állott s szónokolt. A szavaira nem emlékszem, de arra igen, hogy a közelemben levők sokszor mondták: „igaz biz' a“, „éppen úgy van“, „mi is úgy gondoltuk“. Nagyon jól emlékszem a daliás, hatalmas, szép férfiura. Nem tudtam elfeledni azt a ragaszkodó bizalmat és szeretetet, melylyel a székely nép körülvette s helyről-helyre kísérté őt.

Midőn a „Székelyföld leírása“ nagy kötetei egymásután megjelentek, bevándoroltam vele képzeletben az egész Székelyföldre. Nemcsak honismeretet, hanem honszeretetet is tanultam tőle.

Midőn halála oly váratlanul bekövetkezett, mint székelyt fogott el legkivált az őszinte fájdalom érzete. Rendkívül nagy, pótolhatlan veszteségnek tartottam az Orbán Balázs elvesztését. Ugy voltam meggyőződve, hogy e hazában nincsen több férfi, a ki akkora önzetlenséggel olyan roppant sokat tudott volna tenni s tett volna is a székelyekért, mint Orbán Balázs. Mint ősi székely ivadék, mintha gyermekének tartott volna minden székelyt, úgy szerette, úgy töprengett jövőjükért. Örökségképpen rájuk hagyta tudományát, munkáját és vagyonát.

Orbán Balázs nélkül a Székelyföld multja még ma is jó részt ismeretlen volna. Azoknak a régi váraknak, ősi templomoknak egy része, melyek a mult idők dicsőségéről és mivelődéséről beszélnek, jeltelenül tűnt volna el, ha ő sajátkezüleg nem készít róluk képeket. Számos historiai adatnak csak ő tudott nyomára jutni. A mult ismerete nélkül nincsen alapja a hazaszeretetnek, e nélkül az anyaföldhöz való ragaszkodás csak addig tart, míg jobb nem kerül elé.

Nem képzelek súlyosabb csapást a székeységre annál, a mi akkor érné, ha ő vérrel szerzett, fegyverrel védett s verejtékkel mivelt földjét könnyelműen ott tudná hagyni az idegenért. Orbán Balázs gondoskodott egyetlen művével arról, hogy az a csapás egy könnyen ne érhesse

1879-ben Orbán is eljött volt a székelykereszturi unitárius zsinatra. Különös öröme telt abban, hogy az oda vendégül ment két angol unitárius pappal lehetett. Az angolokat főleg Orbán birta rá, hogy a Firtost és Korondot nézzék meg. Jól tudván angolul, kitűnő kalauzok volt. Firtos-Váraljától a Firtos tetőig lépésről lépésre újabb historiát tudott elbeszélni a hely ősi népe történelméből, mi az angolokat felette nagyon érdekelte.

1887-ben a kolozsvári unitárius főiskola kéziratait vizsgálta át, adatokat gyűjtve Torda város monographiájához. Mint könyvtárnok bevezettem s a nagyajtai Kovács István-féle gyűjteményt kezére adtam. Reggeltől estvig dolgozott. Ha olykor benéztem, rendkívül érdekesen beszélt el sok nevezetes historiát. A kutatásban nagy öröme telt, mivel a székelyekre becses új adatokat lelt. Ugy vettem észre, hogy a Székelyföld leírását egy pótló kötettel meg akarja toldani.

Régi idő óta nem volt annyira elemében, mint 1889 július 1-sőjén, midőn a Turin-párisi nagy utra indultunk. Az ut maga is nagyon érdekelte, de a Kossuthtal való találkozás reménye hatotta át kivált. Több alkalma volt beszélni Kossuthtal, s mindazt arra használta fel, hogy a helyzetről felvilágosítsa. A közös nagy ebé-

den, melyen Kossuth, a fia s Rutkayné is részt vett, Orbán a közbenjáró volt Kossuth és a közönség között. Minthogy Kossuthal még csak kevesen találkoztak volt, megrohanták Orbánt, kivált a nők, hogy mutassa be Kossuthnak, a mit ő többeknek készséggel megtett. Az ebéd vége felé az egész nagy serget bebarangolta, hogy tanulmányozza Kossuth nagy beszéde hatását.

Kitünően tudott utazni, vagyis tudta hova, miért kell, hogy menjen. Hazajövet Schweitznak minden nevezetes hegyét bejárta. Minden csúcsot jól ismert s a vonatról egész órahosszat magyarázta a hegyek alakulását. Feltűnő volt, hogy a coupeból gyakran kiment a tornácra. Az volt a magyarázata, hogy szivarozni akart. Kész volt egy félórát állani külön, egyedül, nehogy a nőknek alkalmatlan legyen. Igazi gavallér ember volt.

Kolozsvár.

Boros György.

A nagy embernek magánélete s annak minden mozzanata is tanulságos és érdekes. Én hosszú, bizalmas baráti érintkezés s levelezéseim folytán feljegyzem ezeket:

Erdélynek bármely zúgában, a legszerényebb elvonultságban élő birtokosokat is személyesen ismerte; ha jó hazafiak voltak, baráti viszonyt tartott fenn velök. Ilyen volt pl. Barabás Sándor, kiből Orbán egy antik római tisztelet.

Házát teljesen kirabolták; ereklyeként őrzött családi ékszereit s értékes papirjait is elvitték, sőt mérget is kevertek neki (a minnek áldozata is lett). A törvényes megtórlás útját is kereste általam. De e közben a bűnben részesnek tartott jegyik személynek hivatali előléptetését kieszközölte. A méregkeverőről pedig azt írja hozzám: „Tégy belátásod szerint, én szelid szívű, bűnbocsátó ember vagyok s az emberek abszolút romlottságát nem hiszem.”

Megmérgeztetése előtt mindig arra hivatkozott, hogy ő is 96 éves korig él, mint apja. Ha ilyenkor házasságra unszolták, mindig így felelt: „megérdemelnék az unitáriusok: t. i. a kik megbuktattak.” Ez azt teszi, hogy ő csak szegény nőt vett volna el, és hogy a fajszeretet és hitbuzgóságnak feláldozta önboldogságát.

Gyakran utazott a vasúton III-ad osztályu kocsin, pedig néha I. osztályu bérelt jegy volt a zsebében. Ezt avval okolta meg, hogy szereti a népet, melynek óhajításait és gondolkodását ismerni a nép képviselőjének kötelessége. Ez azt is mutatja, hogy az ő democratasága őszinte volt.

A kereszténység e jelmondata: „miser est sacra“ különösebben visszhangzott szívében s könyörületességben nyilvánult

Európaszerte híressé vált takarékosága nem fősvénység volt, hanem a lemondás heroismusa — önmagával szemben: az epicureismus negatioja, hogy

a közjótékonyságban hazafias, vallási és culturalis czélok előmozdításában pártoló lehessen.

1888. deczember 27-én írja hozzám: „életerőmet rohamosan hanyatlani érzem s azért lázas sietséggel iparkodom — alkalmasint utolsó művem — Torda monografiáját kiadni, hogy esonkán ne maradjon, — úgy iparkodom, hogy májusra készen legyek, — talán életfonalom addig kijut. Haj pedig hazámért szerettem volna élni még“ Ez, és az, hogy a parlamentben soha egy szavazásnál sem hiányzott, sőt minden vitában fel is szólalt és utolsó nagy beszédjét már haldokolva mondotta el — szerinte egy és ugyanazon dolog: egyszerű kötelesség.

Állítson a nemzet szobrot neki, mert nagy jellemű ember volt s épp azon vonások voltak benne kifejlődve, melyek a magyarban a leginkább kívánatosak, mert jó részben hiányzanak.

Emléksobrának allegorikus alakjai legyenek: Hazaszeretet, Elvhűség, Takarékoság, Kitartás és Áldozatkészség.

Kolozsvár.

Incze József.

Apróságok Orbán Balázsról.

A hatvanas évek végén O. Balázs a váci-utca egy oly kicsi szobájában lakott, melyben az ágyon, egy íróasztalon és egy széken kívül más butor nem volt; de nem is tért volna el. Midőn csudálkozómat fejeztem ki e liliputi lakás felett, Balázs az ő kellemes mély hangján azt mondá, hogy »jobb e szobácskában függetlenül és becsülettel, — mint ezek nélkül fényes palotában lakni.«

Külföldi tartózkodása alatt egyszer — még pedig különös okból — az öngyilkosságra is gondolt. Azon időben volt ez, midőn Hugó Victor társaságában élt, — s e nagy embernek, a ki őt fiaként szerette — sok szivességét volt kénytelen igénybe venni. Hugonak volt egy rendkívül complicált szerkezetű órája, mely alaposan elromolván, a nagy költő megigazíttatni akará. Gr. Teleki S. ezredes figyelmeztette Orbánt — a ki az órassághoz is értett — hogy most jó alkalom kínálkozik Hugonak sziveséget tenni. Balázs azonnal is ajánlkozott az óra megigazítására; azonban annak szétszedése után hamar meggyőződött, hogy itt az ő primitív órás tudománya nem segíthet. Sőt megdöbbenve vette észre, hogy azt többé már összerakni sem tudja. Ekkor úgy elkeseredett s annyira restelte a dolgot, hogy a legroszabbra gondolt. Ezt Balázs jó szelleme, Teleki ezredes, észrevevén, egy híres mű-órással nem kis anyagi áldozat árán, az órát megigazíttatta, mit Balázs, képzelni lehet minő hálával fogadott.

Balásznak ritka jó szíve volt. Megvont magától mindent, de csak azért, hogy másoknak mindent adhasson. Különösen szeretett segíteni szegény árva gyermekeken. Vendéglőbe, kávéházba nem járt, de ha a székely földről szegény harisnyás emberek vetődtek fel a fővárosba, azokat Balázs elsőrangú vendéglőkbe és kávéházakba vitte s bőkezűleg vendégelte meg.

Az unitárius egyházhoz szívósan ragaszkodván, ha Kolozsvárra jött, nem mulasztotta el, hogy látogatást tegyen egyháza fejeinél, a püspöknél. Midőn ezt egy társaságban tréfásan felemlítették, azt mondá, hogy: »Ha politikai pártállásomnál fogva nem vagyok hivatalos az egyik Ferencz Jó-zsefhez, politikai pártállásom ellenére is örvendek, ha a másikkal érintkezhetem.«

Hugo Viktor rendkívüli szeretettel viseltetett Balázs iránt. Szerette főleg férfiasságáért, elszánt bátorságáért és a szabadság iránti rajongásáért. Azt mondják, hogy egyszer féltréfásan úgy nyilatkozott, hogy kétszáz francia Orbán Balázssal meg tudná buktatni a császárságot.

Midőn a Székelyföldről irt nagy munkájának — már biztosan nem emlékszem, melyik — kötete megjelent, annak példányaait egy sáljra kötve, költségkimélelsből ő maga hordta szét a fővárosi előfizetőknek. Természetes, hogy azok nem is sejtítették, hogy az egyszerű kihordónak képzelt ember maga a szerző.

Kolozsvár.

Hory Béla,

A koporsó mellett.

Budapest.

Gondolkozni, szeretni és munkálkodni. E háromban nyilatkozik az emberi élet működése. Az elhunytban mind a három tényező kiváló mértékben nyilatkozott. Egyik a másikkal versenyre kelt s alig tudnók megmondani, melyikben volt erősebb, a gondolat világában-e, vagy az érzelmek országában, vagy a munkásság mezején?

Az ész és szív, a gondolat és szeretet e szép gazdaságát ő szüntelen gyűjtögette és szüntelen osztogatta. Önönmagát elfeledve, ritka kitartással, törhetlen erélyvel munkálkodott, küzdött, fáradott s szenvedett mindig magasabb czélokért, eszményei valósításáért, egyetemes nemzeti és emberi jóllétért. E küzdelemben fejlett ki jelleme, ebben merülnek fel szemünk előtt ama határozott vonások: az egyeneslelkűség, a nyíltság, a szívjóság.

E jellem emléke élni és hatni fog és hatván talán észrevétlenül is — mint titkos erő működni meg nem szűnik soha.

Derzsi Károly.

Gyászoló gyülekezet! Bucsuzni jöttünk, de nem elválni. Egy kipróbált hűségű bajtárs hagyott minket itt ideiglenesen. Egyedül, majdnem elhagyottan, puritán egyszerűségben szenvedte át az utolsó három napot. Milliőkat szeretett, milliőkért élt, de a balsors úgy hozta, hogy szívének hő szerelmét végső perceiben egyetlen ölelő kar nem viszonzhatja. Mintha a balsors e végső ítélete is azt akarta volna igazolni, a mi élete legfőbb principiuma volt, hogy mindig és mindent másokért, soha és semmit önmagáért.

Kiszzenvedett drága barátunk! Koporsódat a Székelyföld drága rögeivel hantolandják el. A mint keresztül útatol szülötte földed falvain, emlékezetül mindenütt várni fog egy gyászkoszoru s kísérni fog a bánatos könyhullatás. Mert nincsen ott senki, a ki ne tudná, hogy a Székelyföld legjobb fiát veszítette el.

Műveid fennmaradnak. Mert ha van a székelynek barátja, úgy te szeretted azt; ha volt fájó sebe, úgy te gyógyígtattad azt; ha lesz jövője gazdag és áldásos, úgy annak alapköveit te raktad le. E műveidért a m. tud. akadémia kebelére, a nemzet szívébe fogadott. Mindig csak jót tettél, mindig nemes voltál, eszményekért hevültél, jellemed salaktalan, szíved makula nélkül való volt. Még sem tudom hálánk nagyobb-e azért, hogy éltél, avagy bánatunk azért, hogy meghaltál. Az éltető, a világító, a melengető napnak voltál te egy sugara a materialis küzdelmek és világnézetek sűrű homályában. És mi csüggetegen állunk ravatalodnál, bánatosan kérdezve: lesz-e több Orbán Balázs a hazának, a nemzetnek, a Székelyföldnek? Beutaztál messze földrészeket és azt a tapasztalatot hoztad, hogy legnagyobb kincs a hazaszeretet; régmúlt idők porladozó romjait kutattad föl, ezerszámra olvastad a könyveket, az okleveleket és mindezekből azt tanultad, hogy legfőbb teendő a kötelesség hű teljesítése. Családot nem alapítottál, mert nem akartad, hogy valaki még hazánál közelebb is férjen szívedhez. A kinek éltél 60 éves korodig, annak is haltál meg, mert vagyonodat az erdélyi közmivéldési egylet ntján a nemzetnek hagytad. Mert te halálod után is a nemzet fölvirágoztatásán dolgozol. Ugy cselekszel, miként a Kaulbach elesett hun vitézei, kik a felhők felett, a magasságos égben is folytatják harcukat hazájukért.

Nem mondjuk: Isten veled! mert köztünk a te halálod nem az elválás ténye, hanem az emlékezet megszentelt kapcsolata. Együtt maradunk, édes jó Balázs, mi ezután is. Példaadásod, szellemed mindig ott lesz abban a gyülekezetben, a kol jót akarnak tenni önzetlenül, kötelességet akarnak teljesíteni jutalom nélkül és a hazának igaz szeretetét akarják művelni, komolyan, férfiasan, odaadó buzgósággal. — A parlamenti vita, melyet te csak az imént vezettél be, a mely napon befejeztetett, ugyanazon napon hunytad le örökre szemeidet. Te úgy estél el, miként a jó katona, fegyveres kézzel, a csatatéren. — Az ismétlésre, szeretett drága jó barátunk.

Bartha Miklós.

Kolozsvárt.

A mi ellen egész életedben, lelked egész erejével küzdöttél: az enyészet sárga és a halál fekete leple — legmélyebb fájdalmunkra — lefedte arcod.

Eljöttünk, hogy Neked, dicsőült szellem, a ki még csak alig pár nap előtt is rendületlen honszerelmednek, mélyreható igazságérzékednek, mindenek felett nemes jellemednek, megalkuvást, jogfeladást, meghunyászkodást soha nem ismert férfias bátorságodnak, büszkeségednek és hajlíthatlanságodnak ország színe előtt és hazánk önállósága, szabadsága és függetlensége iránti szívós küzdelmedben még egyszer és — fájdalom — legutolszor, tiltakozóan hangot emeltél; — a ki dicső nevedet mindenek felett drága hazánk politikai és kulturális története lapjaira ragyogóan, a mi szívünkbe pedig kitörölhetlenül bevésed, — a ki lángoló honszerelmedet nemcsak szavakban, hanem — drága életed borongó alkonyán is édes hazád és nemzeted jövőjére valódi honatyai gondossággal megemlékezvén — fenséges cselekedettel is fényesen bebizonyítottad s czel hazádat és nemzetedet önmagad iránt örök hálára és szent megemlékezésre lekötölezted; úgy van, eljöttünk, hogy Neked, a ki, miként a napkeleti csillag, felettünk lebegvén, minket

ezután is vezérelsz és emléktünkben élni fogsz, e szerény fűzért lábaidhoz hálás bódolattal letéve, ezzel legmélyebb kegyeletünket kifejezzük és a majdani viszontlátásig bucsut intve „Isten hozzád“-ot mondjunk függetlenségi párthíveid nevében, kívánván, hogy: legyen álmod édes, pihenésed csendes, emléked áldott, feláradásod pedig — miként legutolsó nemes tettet — fényes!

Benel Ferencz.

Hivatottabbak hiányában nekem jutott a megbízás, hogy küldönnék, az Emkének, a magyar társadalom képviselőjének nevében, Orbán Balázs koporsója mellett kifejezést adjak őszinte fájdalomunknak!

Elenyészik e helyen a véleménykülönbség, el a mindnyájunkkal közös emberi gyarlóságok, melyeket a koporsó magába zárt és a sir magába temet. Mi itt csak szellemét keressük, mely körülünk lebeg s melynek hatását érezzük. És e szellem előtt leborulunk mindnyájan, hogy tiszteljük benne az igaz embert és szeressük az igaz hazafit.

Mint ember példát adtál késő nemzedékek számára, hogy a szilárd jellem és akarat súlyos harcokban is diadalt arat. A meggyőződés, szabadság, függetlenség bajnokát fogják tisztelni emlékedben az utódok. Mint hazafi, a magyar fajnak egyik legmagyarabb típusát szerettük benned. Magyar voltál külsőleg és gondolatban, érzésben, szíved utolsó dobbanásáig. Tanúsága ennek, hogy mikor szemeidet örök álomra lehunyad, ránk, az erdélyi Közművelődési Egyletre hagyta öröklé, hogy eszményeidért, melyek szívednek drágák voltak, tovább küzdjünk. Nem az anyagi eszközöket tartom én ebben nagynak; nagyobb az erkölcsi erő, melyet általad, nemes halott, nyertünk; nagyobb a mi szellemi örökségünk.

Oh magyarok Istene! tartsd meg, terjeszd és erősítsd közöttünk ezt a szellemet, hogy tudjunk úgy élni és halni, miként ő élt és halt.

Isten veled!

Szabó Samu.

A székelyek között.

Ápril 21-én, a d. e. 11 órai vonattal érkezett Orbán Balázs kihűlt teteme Budapestről Sz.-Udvarhelyre.

A váratlan veszteséget mélyen érezve és a lélek mélységéből feltörő fájdalom gyászát szeme könnyeiben s ajka némaságában viselve, összeszorult kebelével várta és fogadta nagy halottját, a körülményekhez képest szép számmal összegyűlt közönség. Egy ohajtás foglalta el a kebleket: hadd sirassa meg nemzete nevében azt, ki szerető szívének minden dobbanását nemzete jövő nagyságának szentelé; hadd vegyen végbucsut attól, ki vele és mellette vala ugy a derült napok örömeiben, mint a viharos évek bánatában; hadd temesse el azt, ki a szunyadó tetterőt, a kialváshoz közelgő lelkesedés tüzeit annyiszor serkenté új életre s gyújtá magasabb lángolásra; hadd adózzék a végső tisztességtétellel annak, ki érte harczolva lett áldozat.

Ez az érzés egy nemzet szívéből fakadt. A fájdalom és gyász leverő vala. Kit ily részvét ölel át koporsójában, az a szeretet magaslataira emelkedett a szívekben s emléke örökké élni és lelkesíteni fog!

A meghatottság, a szeretet e megtisztelő fájdalma akkor emelkedett fel és nyilvánult teljes, lelket megrázó nagyságában, midőn Sándor József, az EMKE titkára, gondolatban gazdag, mély érzelmű beszéde kíséretében az „Erdélyi magyar közművelődési egyesület“ nevében koszorút helyezett a pályaudvaron egyik legnagyobb vezérének ravatalára. Könyvek fátyolán keresztül szemléltük egymás arczán a fájó emlékezés gyászkönyzeit. A gyász-ünnep magasztosságát emelte a helybeli ev. ref. főiskola ifjúsági dalkörének — Solymosi Endre tanár vezetése alatt — szép, összhangzatos éneklése.

Sz.-Udvarhelyről a halottat „Szejkére“ kísérte a közönség. Végpihenője lett, hol sokszor találta künn, a szabad természet ölén dolgozva a felkelő nap; hol külsőleg is élő bizonyosságot tett arról, hogy lelke és élete összenőtt a székelly nemzetével s annak egyszerűsége és eredetisége meghódította egész valóját.

Díszes ravatal volt felállítva szembe a galamb-búgos kapuval.

A sz.-udvarhelyi „polgári dalegyelet“ énekével vette kezdetét a temetési szertartás. Az ének elhangzása után Török Sámuel unitárius esperes mondott megható imát. Gyászbeszédet e sorok írója tartott. Végül, mint az országgyűlési függetlenségi párt megbízottja, Ugron Gábor országgy. képviselő ragyogó színekkel, a velőig ható igazság meggyőző érveivel domborította ki az elhunytak halhatatlan érdemeit, tisztá, törhetetlen jellemét s mindenek felett hazája és nemzete iránt való szeretetében lángoló nagy szívét.

Még csak egyet tehetett feledhetetlen vezéréért a hálás sereg: elkísérni végpihenő helyéig. Elkísérte . . . és midőn a lét és nem-lét örök titku kérdésére a kriptá oraculumszerű visszhangja felelt, a kebel mélyéből feltörő sóhaj-tással távozott: legyen békés pihenése!

Kénos.

Lőrinczi István.

Toldalék.

Párod hogy nem lehetett:
Sok honleány fájlalta.
Hogy párod nem lesz:
Pártod lesújtva bántja.

Budapest.

Kováts József,
ügyvéd.

Mélyen tisztelt uram! F. év május 31-én hozzám intézett b. felhívása folytán van szerencsém válaszolni, hogy igenis Orbán Balázsszal együtt kezdtünk volt az elemi iskolákat kora gyermekkorunkban Udvarhelyt 1837—38-ban, a mit a „Székelyföld leírása“ nekem küldött diszpldányának első lapján saját kézírásával szívélyesen megemlít. Azután csak a 60-as években történt visszajöttökor találkoztunk megint, de azóta mind haláláig a legbensőbb és legbizalmasabb viszonyban voltunk egymással. Valahányszor Budapestre mentem, nála volt szállásom, mikor pedig erre járt, hozzám szállott. Utolszor ez év februárjában voltam Budapesten 4 napig, midőn gyomorhurutját panaszolta el nekem; két évnél tovább szenvedett makacs mellhurutban és köhögésben, mely azonban a télen egészen elmaradott és a gyomorhurutnak adott helyet, de ez sem volt nagy mérvű.

Ez év ápril 8-án törvényhatósági gyűlésre mentem Udvarhelyre, hol is 9-én megtudtam Ugron Gábortól, hogy Balázs roszul van. Ugron befogatott és kimentem hozzája a „Szejke“ fürdőre, hol felöltözve az ágyban heverve találtam. Elpanaszolta, hogy nagyon elgyengült, mert 4 napig folyton erőltette a hányás, mely az előtti estve szűnt meg. Tanácsoltam neki, hogy több hétig, míg egészsége teljesen helyre nem állott, maradjon honn, ápolja magát és erősödjék, de ő ki nyilatkoztatta, hogy a naszodi ügyben okvetlenül neki kell beszélni. Eleget érveltünk szándéka ellen Ottó és Celesta testvéreivel; elválásunkkor azt hittem, hogy szót fog fogadni és nem mozdul hazunna s örvendtem javultán, azonban ápril 19-én Kolozsvárt lepett meg az „Ellenzék“-ben a haláláról megdöbbenő hír. Ő ápril első napjaiban jött volt haza Budapestről s éppen kedd napon érkezett Udvarhelyre, midőn a heti vásáron esős, hideg időben a fapiacson igen sokat időzvé, meghűtötte magát és heveny nagymérvű gyomorhurutot kapott, mi a 4 napig tartott makacs, kimerítő hányást okozta.

Budapesten multkor találtam dr. Poor Imre egyetemi tanár barátomat, ki Balázst halála előtt néhány órával látta s arról győződött meg, hogy Balázs acut gyomor- és béllobban halt el s ez az én meggyőződéseim is azon hírrel szemben, hogy gyomorrák okozta volna halálát.

Meggyőződéseim, hogy Balázs még ma is élne, ha ápril 9-én neki adott tanácsomat követi s nem megy fel Budapestre

Brassó.

Dr. Otrobán Nándor.

TARTALOM:

	Lap.		Lap.
A szerkesztő előszava	3	Egy alapítványa. Barabás Lajos.	19
Orbán Balázs élete. Boros György.	5	Hogy gyűjtötte Orbán Balázs az	
Első s utolsó találkozásunk. Kö-		adatokat Torda város mono-	
vár László.	6	graphiájához? Nesselfeld	
Első műve írásakor. Csató János.	7	Miklós.	20
Udvarhelyszéki életéből. Id. Da-		Orbán Balázs végrendelete. Sán-	
niel Gábor.	8	dor József.	23
Pótolhatlan veszteség! Irányi Dá-		Jelmondat. Somogyi István. . . .	25
niel.	12	Egy pár vonás. Boros György,	
Orbán Balázs emlékéhez. Ferencz		Incze József.	25
József.	13	Apróságok Orbán Balásról. Hory	
Emlékezés báró Orbán Balázs fő-		Béla.	28
városi életére. Jakab Elek. . . .	15	A koporsó mellett: Derzsi Károly,	
Jellemvonások. Pálffy Dénes. . .	17	Bartha Miklós, Benel Ferencz,	
Orbán Balásról. Szabó Lajos. . . .	19	Szabó Samu, Lőrinczi István. . .	29
Tisztelet az érdemnek. Sándor		Toldalék: Emléksorok. Kováts József.	
János.	19	Levél: Dr. Otrobán Nándor.	

A DÁVID FERENCZ-EGYLET

alakult 1885-ben. Elnöke Dr. Brassai Sámuel.

Célja: Az unitárius keresztény vallás, a hit- és erkölcsstudomány és neveléstan körébe tartozó elvek és kérdések tisztázása és terjesztése, a keresztény vallásos élet ápolása és emelése.

Tagok: Alapítók, kik egyszer mindenkorra 10 frtot befizetnek. Rendes tagok, kik évenként, öt évre kötelezőleg 1—1 frtot fizetnek. A tagok előre befizetett tagdíjuk fejében az „Unitárius Közlöny“ havi lapot kapják. Az előfizetési pénzek s tagdíjak dr. Veress Vilmos egyl. pénztárnokhoz küldendők Kolozsvárra.

Kiadványai között megjelentek:

- A Dávid F. E. Értesítője az alakuló gyűlésről. Ingyen.
- A jövő vallása. Dr. Brassai Sámuelről. 10 kr.
- A keresztény család. Kövály Lászlótól. 6 kr.
- Vallás és hit. Dr. Brassai Sámuelről. 10 kr.
- A halhatatlanság kérdése a klasszikus irodalomban. Dr. Hegedűs István. 10 kr.
- A vallásnevelés kérdése a rendes és vasárnapi iskolákban. Kelemen Albert, Ürmösi Kálmán. 20 kr.
- Vallásos dolgokról. Párbeszéd. Ferencz Józseftől. 10 kr.
- Orbán Balázs emléke. Arczképpel. Szerk. Boros György. Ára 30 kr.
- Unitárius Közlöny. Havi lap a vallásos és erkölcsös élet ébresztésére.
- Szerkesztik: Nagy Lajos és Boros György. I. kötet 1888: János Zsigmond, Buzogány Áron, Zwingli Ulrich, Konecz János, Luther Márton, Békés Gáspár arczképpel. Ára 1 frt 20 kr. II. köt. 1889: Clarke Fr. Jakab, Kiss Mihály, Marosi Gergely, Koronka Antal, dr. Bartók István arczképpel. Ára 1 frt 20 kr. III. köt. 1890: Dr. Brassai Sámuel, Ferencz József arczképpel. Előfizethetni 1 frt 20 krral.

